

Toekomst voor cultuuronderwijs

→ Terugblik op Cultuureducatie met Kwaliteit 2017–2020 in Zeeland
En een doorkijkje naar de nieuwe periode Cultuureducatie met Kwaliteit 2021–2024

inhoudsopgave

- 3** Verwondering in Zeeland
- 4** Een terugblik op vier jaar Cultuureducatie met Kwaliteit
- 10** Onderzoek naar de resultaten van vier jaar CmK – dit vindt het onderwijs
- 19** Creatief onderwijs door Art-Based Learning
- 20** Cultuureducatie zorgt voor reflectie en creativiteit
- 22** Creativiteit en onderzoekend leren zijn de basis voor kinderen
- 24** Cultuureducatie verbindt regio's in Zeeland
- 26** Bouwen aan het Zeeuwse atelier voor de verwondering
- 28** Elke school heeft een gymlokaal, maar waarom geen atelier?
- 30** Goed cultuuronderwijs maak je samen

colofon

De publicatie 'Toekomst voor cultuuronderwijs' is een uitgave van Cultuurkwadraat, het Zeeuwse kennisplatform voor cultuureducatie.

Kuiperspoort 12
4331 GS Middelburg
T. 0118 41 49 28
info@cultuurkwadraat.nl
www.cultuurkwadraat.nl

eindredactie Ilonka de Ridder-Lebon – deridderpr.nl

interviews Schrijfbureau Vos – simonevos.com

ontwerp & vormgeving Tessa Hofman – studiotweeklank.nl

fotografie Martijn Fincke Fotografie – martijnfincke-fotografie.nl

de beeldende verhaallijn is tot stand gekomen dankzij Erfgoed Zeeland die archeologische vondsten uit het Zeeuws Archeologisch Depot uitleende, Kunsteducatie Walcheren die ruimte en attributen beschikbaar stelde en de kinderen Alyssa, Amy, Danisha, Demian, Maceo, Mello, Mervin, Noes, Rahel, Sarah en Seppe.

Met dank aan

Anita Pijpelink, Eefje Simons, Agnes de Jong, Adriaan van Klinken, Lionel Kole, Marloes Wondergem, Jessica van Dierendonck, Karen Kroese, Peter Heijkoop en Ciska Cornelis.

februari 2021

Verwondering in Zeeland

Denkend aan Zeeland zien velen weidse polderlandschappen met zwarte gepotdekselde schuren, maritieme bouwwerken, monumentale steden, karakteristieke buitenplaatsen of oude vissershavens voor zich. Veel cultureel erfgoed dus, vaak verbonden met de zee. Anderen zien beelden voor zich van het Zeeland Nazomerfestival, Film by the Sea, Onderstroom, Festival van Zeeuwsch-Vlaanderen of Vestrock. Maar Zeeland heeft ook relatief veel musea, kunstateliers, theatergezelschappen, muziekverenigingen en literaire activiteiten. Kortom, Zeeland heeft veel te bieden aan cultuur en Zeeland is een inspiratiebron voor veel kunstenaars.

Ook in het onderwijs in Zeeland zijn kunst en cultuur al heel lang van grote betekenis. De rol van cultuureducatie is in de afgelopen jaren wel veranderd. Waar deze in aanvang vooral was gericht op het kennismaken met kunst en cultuur, vaak facultatief in het onderwijs ingezet, gaat cultuureducatie zich steeds meer richten op het werken aan 21ste eeuwse vaardigheden: aan creatief denken, mediawijsheid, onderzoekend vermogen of probleemoplossend denken en handelen. Er wordt enerzijds meer ingezet op doorlopende leerlijnen in de kunstzinnige disciplines en anderzijds op meer interdisciplinair werken en het integraal aanbieden van cultuureducatie. En kunst en cultuur kunnen de wereld van de leerlingen ook weer veel groter maken dan Zeeland.

De regeling Cultuureducatie met Kwaliteit heeft hier in de afgelopen jaren enorm bij geholpen. Deze publicatie doet verslag van de ontwikkelingen in de afgelopen vier jaar. Daar mogen we zeker met enige trots op terugblikken. Maar we kijken ook vooruit naar de komende CmK-periode. Want meer dan ooit geven we vorm en inhoud aan deze regeling in co-creatie met onderwijs en culturele sector. Cultuureducatie met Kwaliteit richt zich in Zeeland niet direct op de leerling, maar op de leerkracht, pedagogisch medewerker en de cultuuraanbieder. Met hen werken we aan visie op cultuuronderwijs, deskundigheidsbevordering, methodiekontwikkeling en kennisdeling. Belangrijk is dat we in de komende jaren de toegevoegde waarde van cultuureducatie nog meer kunnen borgen.

Die borging verliep afgelopen jaar onder lastige omstandigheden. En dat zal voorlopig ook nog wel de situatie zijn. Maar kunst en cultuur verbinden; dat is ons ook onder alle coronabeperkingen gebleken. We willen de rijkdom van kunst en cultuur ook in de komende vier jaar voor iedere leerling in het Zeeuwse onderwijs toegankelijk maken. En gelukkig maken het Fonds voor Cultuurparticipatie, Provincie Zeeland en de 13 Zeeuwse gemeenten ons werk hierin wederom mogelijk, waarvoor ik hen op deze plek nog weer eens hartelijk bedank. Veel leesplezier en laat je inspireren en verwonderen door enkele vertolkers van al diegenen die in Zeeland bijdragen aan Cultuureducatie met Kwaliteit. ■

Leo Adriaanse

Leo Adriaanse is sinds april 2020 directeur-bestuurder van Cultuurkwadraat. Dit provinciale kennisplatform voor cultuureducatie in Zeeland is een samenwerkingsverband van de regionale centra KCE Oosterschelderegio, Kunsteducatie Walcheren, Cultuureducatie Zeeuws-Vlaanderen en Toonbeeld. Leo is daarnaast ook directeur van Kunsteducatie Walcheren.

Een terugblik op vier jaar Cultuureducatie met Kwaliteit

Wat heeft Cultuureducatie met Kwaliteit in de periode 2017-2020 Zeeland gebracht? Veel! Er kwam extra geld voor het vormgeven aan cultuureducatie beschikbaar, de culturele infrastructuur kreeg een duurzame impuls, het merendeel van de basisscholen verbeterde zijn cultuuronderwijs en veel Zeeuwse leerlingen hebben de kracht van kunst en cultuur kunnen ervaren.

Door goed cultuuronderwijs ontwikkelen leerlingen zich tot creatieve en kritische volwassenen. Mensen die onze maatschappij nodig heeft! En daarom werken onderwijs- en cultuurprofessionals in Zeeland aan

het versterken van cultuureducatie. De Zeeuwse scholen nemen al jaren kunst- en cultuurmenu's af van de drie centra voor cultuureducatie. Om de werking van cultuureducatie verder te versterken en het eigenaar-

“Kunst en cultuur verwondert, verbaast en voert je mee naar nieuwe inzichten. Het leidt naar innovatie en doet je dromen! We hebben in onze provincie een enorm divers cultureel aanbod. Het is fijn dat steeds meer kinderen dat ervaren. Met CmK zorgen we voor steeds meer slagkracht en professionaliteit. Als je leerkrachten ondersteunt en zorgt voor een doorlopende leerlijn, verhoogt dat de kwaliteit van het cultuuronderwijs.”

Anita Pijpelink

gedeputeerde cultuur Provincie Zeeland

schap van cultuureducatie in het onderwijs te vergroten, startte Cultuurkwadraat in 2017 met de Zeeuwse aanpak van een nieuwe periode Cultuureducatie met Kwaliteit in het primair onderwijs.

Dit is het moment om terug te kijken op deze aanpak: wat waren onze doelen, met wie werkten we samen, wat hebben we zoal gedaan? Ook hebben we een aantal onderwijsprofessionals gevraagd te reflecteren op de ontwikkelingen in de jaren 2017 tot en met 2020.

Waarom Cultuureducatie met Kwaliteit?

Kinderen laten profiteren van goed cultuuronderwijs waar ze plezier in hebben en dat hun verbeeldingskracht, waarnemingsvermogen en communicatieve vaardigheden ontwikkelt. Dat is waarom in 2013 het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) lanceerde. Want goed cultuuronderwijs draagt bij aan het klaarstomen van kinderen voor de uitdagingen van deze 21ste eeuw.

In de tweede periode CmK werkten organisaties in het hele land aan:

- duurzame verankering van kwalitatief goede cultuureducatie door samenwerking tussen primair onderwijs en culturele omgeving;
- verdiepen van cultuureducatie op scholen die ook in 2013–2016 deelnamen aan de regeling;
- het vergroten van het aantal deelnemende scholen.

Wat was het Zeeuwse plan?

Cultuurkwadraat ontwikkelde voor de tweede CmK-periode een plan in samenspraak met de centra voor cultuureducatie KCE Oosterschelderegio en Kunst-educatie Walcheren. Besloten werd te focussen op:

- het bereiken van meer scholen via De Cultuur Loper en andere adviestrajecten, een aanpak waarmee in 2016 succesvol was gestart;
- het gericht werken aan de cultuuromslag van aanbod- naar dialooggericht werken;
- het uitbreiden en verdiepen van het deskundigheidsbevorderings- en intervisieprogramma voor het onderwijs en culturele veld;
- het versterken van de relatie tussen school en culturele omgeving.

Cijfermatig betekende dit dat eind 2020 ongeveer een kwart van de Zeeuwse basisscholen een geïmplementeerd cultuurbeleid en -onderwijsaanpak zou hebben en dat 60% van deze scholen over getrainde groepsleerkrachten en interne cultuurcoördinatoren (icc'ers) zou beschikken. Door de samenwerking tussen het onderwijs en de culturele sector te versterken, zouden jaarlijks minimaal zes nieuwe projecten en producties in co-creatie ontstaan. Het FCP honoreerde het plan waardoor Zeeland voor de periode 2017–2020 ruim € 800.000 extra cultuurbudget van het rijk ontving. Daarnaast investeerden de Provincie en gemeenten in de Oosterschelderegio en Walcheren eenzelfde extra bedrag.

Vanuit Cultuurkwadraat hebben de adviseurs van KCE Oosterschelderegio en Kunsteducatie Walcheren de afgelopen vier jaar het plan uitgevoerd. Ze ontwikkelden binnen drie programmalijnen tal van activiteiten en begeleidden 140 scholen (van de 202 Zeeland-breed) op weg naar betere cultuureducatie. We lichten een aantal van die activiteiten toe.

Provinciaal cultuurbeleid 2017–2020

Provincie Zeeland schrijft in de nota Provinciaal cultuurbeleid 2017–2020 over CmK in het primair onderwijs: "Zeeland neemt weer deel aan de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit. Voor de uitvoering hiervan richt de Provincie een andere, minder vrijblijvende organisatieopzet in. De projectorganisatie moet zorgen voor een eenduidige aanpak, zowel voor de uitvoering als bij het leggen van verbindingen tussen binnen- en buitenschoolse activiteiten zoals de Kinderkunstweek."

- -
 -
 -
 -
- Het was de bedoeling dat ook in Zeeuws-Vlaanderen zou worden meegewerkt aan het programma van CmK, maar helaas bleek dat kort voor aanvang van de uitvoeringsperiode niet mogelijk.

Programmaliijn 1 Implementatie, verdieping en ontwikkeling

Om aan visie op en verankering van cultuureducatie te werken, richtte Cultuurkwadraat programmaliijn 1 zo in dat scholen een keuze hadden op welke manier zij hun cultuuronderwijs willen versterken.

De Cultuur Loper

In de eerste periode van CmK is ervoor gekozen het in Noord-Brabant ontwikkelde programma De Cultuur Loper in te zetten op de Zeeuwse basisscholen. Cultuurkwadraat ging hier in de tweede periode mee door.

De Cultuur Loper is een programma bestaande uit coaching, scholing en een online instrument waarmee scholen de kwaliteit van de eigen cultuureducatie kunnen verbeteren. Het programma gaat uit van de eigen visie van de school en stelt de leerling en zijn

culturele ontwikkeling centraal. De school ontwikkelt met De Cultuur Loper een doorgaande lijn voor cultuuronderwijs met een gevarieerd en samenhangend cultuureducatie-programma, waarmee de leerlingen zich ontwikkelen als maker, deelnemer en publiek. Scholen die hun cultuuronderwijs wilden vormgeven met De Cultuur Loper ontvingen van Cultuurkwadraat een financiële bijdrage.

Maatwerkprogramma's

De afgelopen vier jaar waren er ook scholen die op een eigen manier verdieping wilden geven aan hun cultuuronderwijs. Deze scholen konden in aanmerking komen voor een financiële bijdrage en coaching als zij een interessant idee of plan hadden. Voorwaarden waren dat bij de uitvoering van het plan zou worden samengewerkt met cultuurprofessionals en dat de aanpak zou worden gedeeld met de andere scholen in Zeeland. De uiteenlopende plannen die zijn ingediend, gehonoreerd en uitgevoerd zijn divers en hebben een gerichte ontwikkeling op gang gebracht.

Een recent voorbeeld van een maatwerkprogramma is het muziektraject van OBS De Schalm in Stavennisse. De school wil dat hun leerlingen zich durven uiten en vindt dat dit het beste kan worden gestimuleerd met muziek. Echter, de muzikale niveaverschillen in het team bleken groot. Er werd, in samenspraak met Cultuurkwadraat, een coachings-traject ontwikkeld om het muziekonderwijs een grote impuls te geven. De school ging een samenwerking aan met Muziekschool Zeeland. Een vakdocent coacht de leerkrachten met als doel dat alle leerlingen zich betrokken voelen bij de muziekles en tijdens de les durven mee te doen.

Kinderkunstweek

Cultuurkwadraat werkte in de jaren 2018–2020 samen met de Stichting Kinderkunstweek aan de verdere uitbouw van de jaarlijkse Kinderkunstweek. Tijdens de Kinderkunstweek maken kinderen van 4 tot en met 12 jaar kennis met (beeldende) kunst. Met de Kinderkunstweek wilden we kinderen en scholen stimuleren deel te nemen aan activiteiten van kunstenaars, galleries, ateliers, musea en andere culturele aanbieders. Binnen en buiten school onder schooltijd,

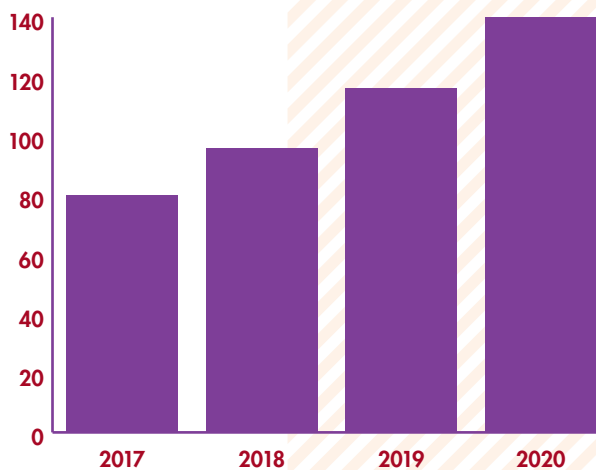
Stimuleringsbudgetten

Voor beide routes waren voor scholen door CmK stimuleringsbudgetten beschikbaar. In totaal zijn er afgelopen vier jaar 61 Stimuleringsbudgetten De Cultuur Loper en/of Stimuleringsbudgetten Verdieping cultuuronderwijs ingezet voor 47 scholen.

maar ook in de vrije tijd. De Kinderkunstweek ontwikkelde zich Zeeland-breed, draagt relatief veel bij aan verdieping en verankering én resulteert daarnaast in aantoonbaar meer lokale verbindingen tussen culturaanbieders en scholen. Voorafgaand aan de Kinderkunstweek organiseerden Cultuurkwadraat en de Stichting Kinderkunstweek in de hele provincie, samen met Zeeuwse kunstenaars, inspiratiebijeenkomsten voor leerkrachten. Elke bijeenkomst bestond uit workshops die de leerkrachten op een praktische manier inspireerden om met leerlingen aan de slag te gaan tijdens de Kinderkunstweek.

Groei aantal totaal deelnemende scholen in programmalijn 1 2017–2020

"We vinden het belangrijk dat leerlingen zich durven te uiten op het gebied van cultuureducatie. Daarom hebben de docenten workshops gevolgd zodat ze enthousiast, laagdrempelig en vakoverstijgend drama in kunnen zetten in hun lessen."

Eefje Simons

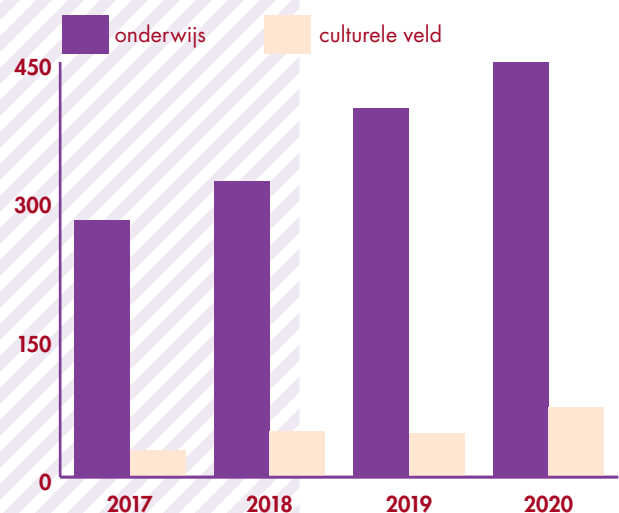
bovenschools icc'er en leerkracht OcTHo /
obs Ter Tolne, Tholen

Programmaliijn 2 Deskundigheidsbevordering

Aan de basis van goed cultuuronderwijs voor leerlingen ligt de deskundigheid van volwassenen ten grondslag. Daarom hebben wij de afgelopen vier jaar met programmaliijn 2 ingezet op het uitbreiden en verdiepen van het deskundigheid- en intervisieprogramma voor het onderwijs en culturele veld. Om kennis en kunde te faciliteren, boden we de afgelopen vier jaar diverse (na)scholings- en netwerkbijeenkomsten aan voor icc'ers, leerkrachten en cultuurprofessionals, als kunstvakdocenten en educatiemedewerkers van culturele instellingen. De activiteiten sloten altijd aan bij leervragen van het veld en pasten bij de doelen van CmK. We werkten samen met onderwijsspecialisten en deskundigen. Voor de professionele leergemeenschappen (PLG's) bijvoorbeeld zijn we samenwerking aangegaan met HZ University of Applied Sciences. In overleg met het FCP en de Provincie Zeeland schrapte Cultuurkwadraat met ingang van 2019 de schoolbijdrage voor deelname aan deskundigheidsbevordering om zodoende de deelnamedrempel te verlagen.

Groei aantal deelnemers in programmaliijn 2:
scholen en culturele veld

“Kunst- en cultuureducatie is een van de belangrijkste dingen die wij onze kinderen kunnen meegeven. Samen met onze culturele omgeving kunnen we blijvend de hoogste kwaliteit blijven bieden!”

Agnes de Jong

directeur Primas-scholengroep, Koudekerke

Programmaliijn 3

Samenwerken met de culturele omgeving

Voor een blijvend bloeiende cultuureducatiepraktijk in en rondom het Zeeuwse onderwijs is samenwerking met het culturele veld van groot belang. Met programmalijn 3 richtten wij ons enerzijds op het versterken van de samenwerking tussen scholen en hun culturele omgeving. Bijvoorbeeld door hen samen laten leren: in de PLG's en tijdens gezamenlijke workshops en netwerkbijeenkomsten. Anderzijds ondernamen we in deze lijn acties om duurzame samenwerking met andere culturele organisaties (door) te ontwikkelen. De afgelopen vier jaar hadden we partnerships met Stichting Kinderkunstweek, Erfgoed Zeeland, Zeeuws Museum en ZB|Planbureau en Bibliotheek van Zeeland. We werkten samen, konden hun expertise inzetten voor bijvoorbeeld scholing en onderzochten mogelijkheden voor versterking van de culturele infrastructuur. Zo werkten we bijvoorbeeld met Erfgoed Zeeland aan de voorbereiding van een nieuwe leerlijn voor erfgoededucatie, volgens het in Gelderland ontwikkelde format 'Reizen in de Tijd'. ■

“We willen dat de creativiteit van de kinderen gestimuleerd wordt, doordat leerkrachten er zelf enthousiast voor zijn. Daarom investeren wij eerst in scholing van de leerkrachten: zij moeten het doen.”

Adriaan van Klinken

directeur Ds. Pieter van Dijkeshoel, Bruinisse

Zeeuwse uitdagingen voor CmK

- ☑ Kleine scholen, lage leerlingenaantallen
- ☑ Krimp van scholen, wat leidt tot minder budget en fte's, en kleinere teams
- ☑ Bestaande prestatieafspraken van centra voor cultuureducatie met gemeenten en onderwijsbestuurders
- ☑ Decentrale geografische ligging van grote delen van Zeeland: bij de culturele programmering een belangrijke factor

Onderzoek naar de resultaten van vier jaar CmK – dit vindt het onderwijs

Op de vorige pagina's blikt Cultuurkwadraat terug op de afgelopen vier jaar Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK). Maar wat vonden de scholen er zelf van? Een onderzoek onder het Zeeuwse onderwijs geeft inzicht in welke ontwikkelingen en opbrengsten CmK heeft gebracht. Voor deze publicatie hebben we de resultaten én de aanbevelingen van de deelnemende scholen samengevat.

In opdracht van ZB| Planbureau van Zeeland voerde onderzoekconsultant Nel Verhoeven eind 2020, begin 2021 voor Cultuurkwadraat een onderzoek uit onder alle Zeeuwse basisscholen. Er werden 202 scholen met een BRIN-nummer op 212 locaties uitgenodigd een online vragenlijst te invullen. Ruim een kwart van de scholen gaf gehoor aan de oproep*. Het doel van de monitor was antwoord te krijgen op de vragen of het ingezette proces aanslaat en of het leidt tot een versterkte kwaliteit van cultuureducatie op scholen. De antwoorden geven een inkijkje in de wijze waarop cultuureducatie op de Zeeuwse scholen is ontwikkeld en wordt verzorgd. Ook laten ze zien hoe scholen omgaan met professionalisering op het gebied van cultuuronderwijs en wat hun wensen en suggesties (nog) zijn. De resultaten en de aanbevelingen die zijn gedaan, neemt Cultuurkwadraat mee in de uitwerking van het Zeeuwse CmK-programma voor de komende vier jaar.

Wie deden mee aan het onderzoek?

De meeste respondenten hebben de vragenlijst ingevuld vanuit hun rol als (adjunct)directeur (53,7%) of ict'er (29,6%). Een kleine groep vakleerkrachten vulde de vragenlijst in (14,8%) en één bestuurder (1,9%). De deelnemende scholen komen uit alle drie

de Zeeuwse regio's, maar het meest uit de Oosterschelderegio (48,1%) gevolgd door Walcheren (38,9%) en Zeeuws-Vlaanderen (13,0%). Onder de invullers bevinden zich vier scholen voor speciaal onderwijs (7,4%). De grootste groep scholen komt uit het openbaar onderwijs (37,7%), gevolgd door protestants-christelijke scholen (28,3%) en katholieke scholen (18,9%). De omvang van de meeste scholen (45,5%) is tussen de 50 en 150 leerlingen, gevolgd door scholen met 150 tot 250 leerlingen (32,7%), 250 leerlingen of meer (20,0%). Er deed slechts één kleine school (< 50 leerlingen) mee (1,8%).

Verantwoording

Het onderzoek is verricht onder alle Zeeuwse scholen voor primair onderwijs (inclusief scholen voor speciaal onderwijs), dus binnen een bredere regio dan waar CmK2 afgelopen jaren werd uitgevoerd. In een kleine provincie als Zeeland zijn weinig scholen, dus de populatie voor de monitor is niet groot. Zelfs bij een relatief goede respons is het absolute aantal respondenten klein. De resultaten van het onderzoek moeten derhalve als indicatief worden gezien.

**Kort na de start van het onderzoek ging het onderwijs in lockdown.*

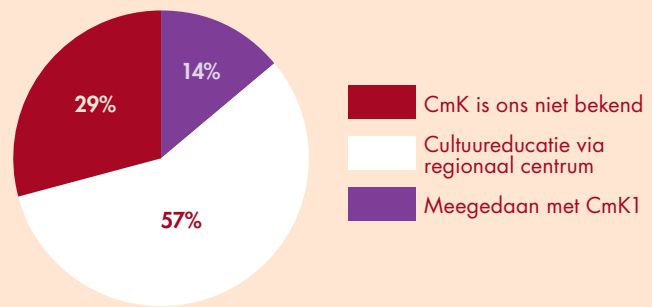
De resultaten

Wat hebben scholen nodig voor goed cultuuronderwijs? Naast tijd, geld, deskundigheid en goede samenwerking is het hebben van een visie op cultuureducatie een belangrijke voorwaarde. Ook moet cultuureducatie breed gedragen en duurzaam zijn verankerd in het onderwijs van de school. Het belangrijkste is dat leerlingen plezier hebben in de kunst- en erfgoedlessen en dat ze vaardigheden leren die ze nodig hebben om succesvol deel te kunnen nemen in de maatschappij van de toekomst.

Deelnemers aan CmK

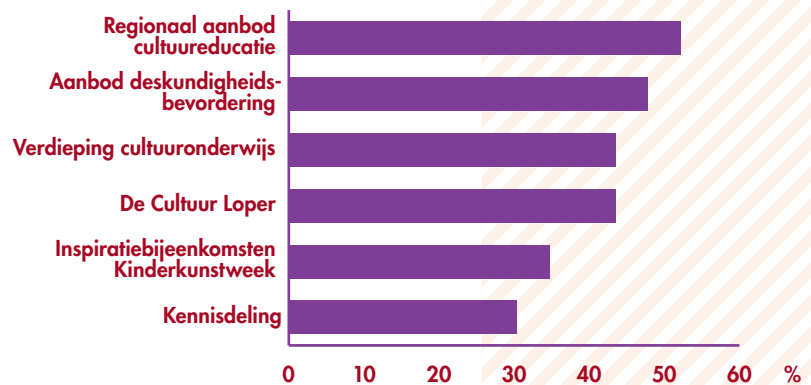
Iets meer dan de helft van de scholen uit het onderzoek heeft meegedaan met CmK 2017-2020 (52%). Dit zijn 26 scholen, die we verder aanduiden als CmK-scholen. Ruim driekwart van alle scholen (77,3%) beschikt over een icc'er, hoewel niet allemaal gecertificeerd. De CmK-scholen hebben iets vaker een gecertificeerde icc'er in dienst (44,0%) dan scholen die niet aan het programma meedoen (21,1%). De 26 CmK-scholen werken op verschillende manieren aan hun cultuuronderwijs (figuur 1).

Hoe financieren de scholen hun cultuuronderwijs? Figuur 2 laat zien dat de meeste scholen gebruik maken van de bijdrage uit de prestatiebox (€ 15,78 per kind), op afstand gevolgd door andere bijdragen.

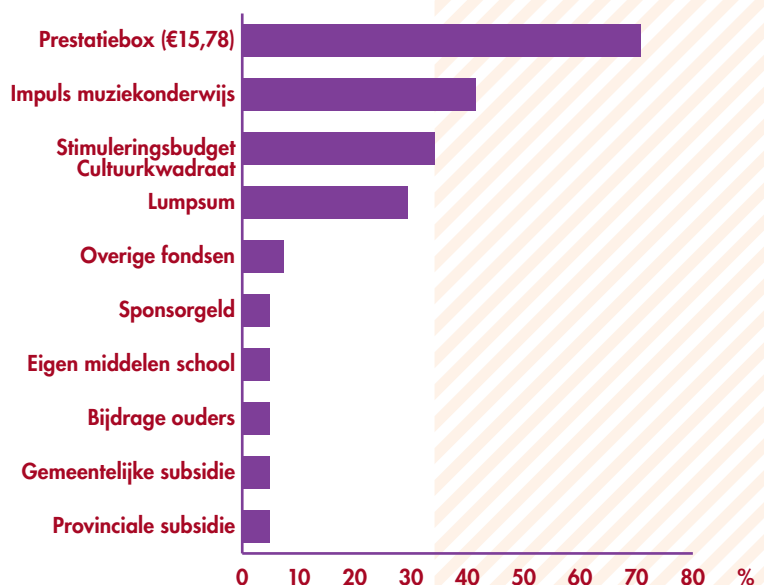

Waarom scholen niet meededen

Niet meedoen aan CmK wil niet zeggen dat er geen cultuureducatie plaatsvindt: scholen maken veelal gebruik van het regionale culturaanbod van de centra voor cultuureducatie.

Figuur 1. Onderdelen van het cultuureducatieve aanbod waar de scholen gebruik van maken

Figuur 2. Inzet van middelen voor cultuureducatie

Visie en draagvlak

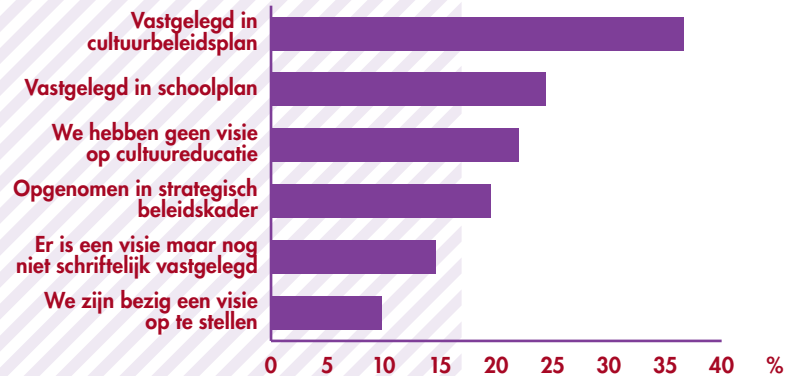
Een visie op cultuureducatie hebben, is een belangrijke voorwaarde voor het welslagen van het onderwijs op dit vlak. De scholen uit het onderzoek verkeren in verschillende fasen met hun visie. De meeste hebben een visie op cultuureducatie vastgelegd in schoolplannen, beleidsplannen of verankerd in het strategisch beleidskader, maar dat is niet bij alle scholen het geval (figuur 3).

In figuur 4 is te zien dat de visie op cultuureducatie bij de meeste betrokkenen bekend is. Bij 88% van de ondervraagde scholen is de visie bij iedereen, bij een groot deel of bij enkelen van het team bekend.

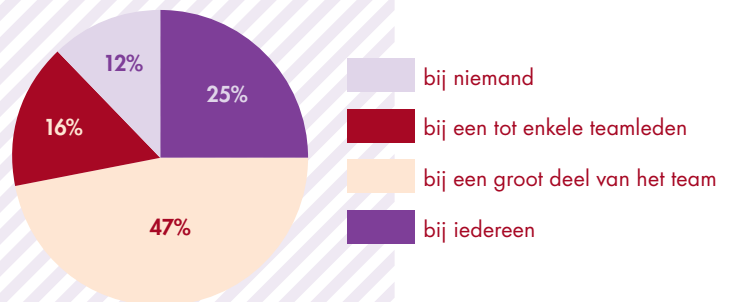
Om een visie goed te kunnen uitdragen, heb je draagvlak nodig. Figuur 5 laat zien dat het draagvlak op de scholen groot is, met name bij de directie en de leerkrachten (meer dan 95% redelijk tot heel veel). Bij ouders is er meer dan 80% redelijk tot heel veel draagvlak. De mate van draagvlak hangt niet samen met deelname aan CmK of de inzet van een icc'er.

Een breed gedragen visie is herkenbaar in het onderwijsprogramma (figuur 6). Ruim twee derde van de deelnemende scholen geeft aan dat de visie herkenbaar is door het activiteitenprogramma en de samenwerking met cultuurprofessionals, de aanbieders. Zes scholen hebben de visie nog niet vertaald naar de lespraktijk (19,4 %).

Lionel Kole, directeur en icc'er bij cbs Acaciahof (Onze Wijs), in het lokaal dat is omgebouwd tot atelier. De visie op cultuureducatie is op deze school niet alleen zichtbaar in het activiteitenprogramma.

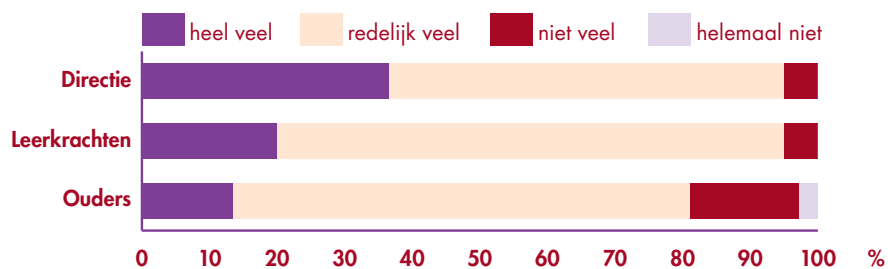

Figuur 3. Stand van zaken visie op cultuureducatie

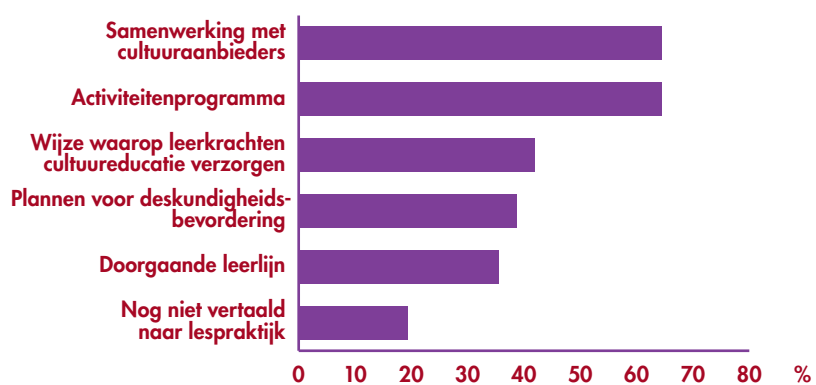

Figuur 4. Bekendheid visie

Figuur 5. Draagvlak voor cultuureducatie

Figuur 6. Herkenbaarheid visie in onderwijsprogramma

Verankering

Elke basisschool moet volgens de kerndoelen 54, 55 en 56 aandacht besteden aan kunstzinnige oriëntatie. Maar hoe doe je dat op een goede manier en hoe voorkom je dat cultuureducatieve activiteiten als los zand aan elkaar hangen? Dat doen we door te focussen op drie competenties: het reflecterend, creërend en onderzoekend vermogen. De competenties zijn onderverdeeld in gedragsindicatoren – dat wat we ook echt bij een leerling terug willen zien – waarmee de ontwikkeling van de leerlingen kan worden gemonitord.

In het onderzoek is nagegaan hoe cultuureducatie in het onderwijs van de deelnemers is verankerd en wat dit volgens hen betekent voor de culturele ontwikkeling van de leerlingen. De scholen hebben aangegeven op welke cultuurdis-

ciplines zij inzetten en op welke culturele competenties voornamelijk wordt gestuurd. Alle scholen geven een zekere mate van verankering aan, maar over de invulling daarvan wordt verschillend gedacht (figuur 7, zie blz. 14).

De meeste scholen sturen op het creërend vermogen. Het onderzoekend vermogen lijkt een onderscheidende competentie te zijn: CmK-scholen en scholen met een gecertificeerde icc'er geven vaker aan het onderzoekend vermogen als sturingselement te gebruiken in het onderwijsprogramma. Als deelname aan CmK effect heeft

De scholen is gevraagd welke ontwikkeling bij de leerlingen zijn toe te schrijven aan het inbedden van cultuureducatie in het onderwijsprogramma. Volgens de respondenten ontwikkelen de leerlingen zich hierdoor vooral op het gebied van leren betekenis geven en versterken ze hun onderzoekende en open houding. Structu-

artistieke en creatieve vermogens. De scholen herkennen minder relatie bij de ontwikkeling van artistieke expressie, zelfsturend vermogen en de toepassing van culturele vaardigheden in andere vakken (figuur 10).

Er is een verschil te zien tussen deelnemers en niet-deelnemers aan CmK 2017-2020: de CmK-scholen geven de genoemde ontwikkelingen bij leerlingen als 'beter passend' aan. Dat geldt zeker voor de ontwikkeling van creatief vermogen. Ook de aanwezigheid van een icc'er laat een verschil zien: scholen met een icc'er geven aan dat genoemde ontwikkelingen redelijk tot helemaal passen, bij scholen zonder (gecertificeerde) icc'er is dat minder het geval. Ook hier is dit verschil het sterkst bij de ontwikkeling van creatief vermogen

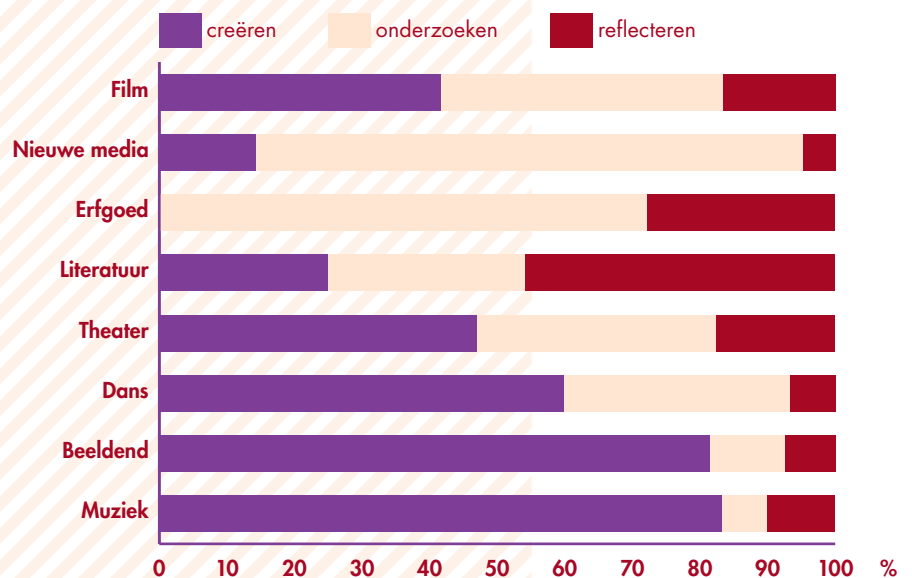
Leerlingen leren betekenis geven

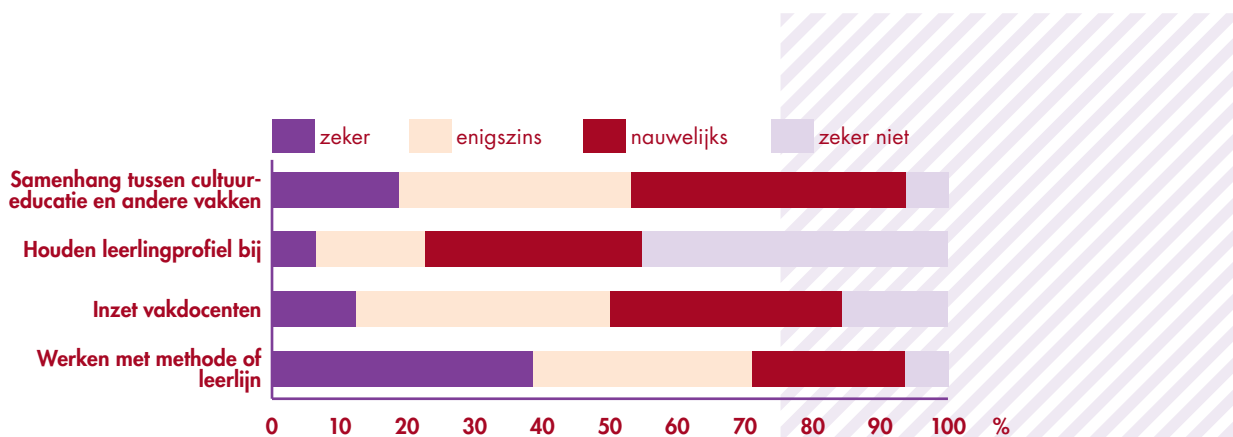
op leerlingen, dan zou dat merkbaar moeten zijn in de ontwikkeling van competenties. Dit is nader onderzocht. Het onderzoek geeft een indicatie dat met name onderzoekend vermogen bij leerlingen van de CmK-scholen meer is ontwikkeld.

rele inbedding draagt ook bij aan het kennismaken met een breed palet aan culturele activiteiten en het ontwikkelen van innovatieve,

Alle scholen geven een zekere mate van structurele inbedding van cultuureducatie in hun onderwijsaanbod aan. Dit kan blijken uit de samenhang tussen cultuureducatie en andere vakken, of de scholen een leerlingeportfolio bijhouden, vakdocenten inzetten en/of werken met een methode of leerlijn (figuur 8). Werken met een methode of leerlijn scoort het hoogst. Scholen brengen ook samenhang aan tussen cultuureducatie en andere vakken in het onderwijsprogramma, maar de inzet van vakdocenten en het bijhouden van een leerlingenportfolio verdienen veelal nog nadere invulling (figuur 9).

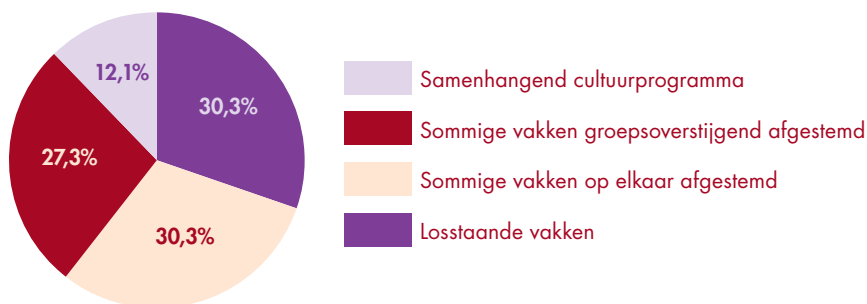
Figuur 7. Verankering cultuureducatie en competenties

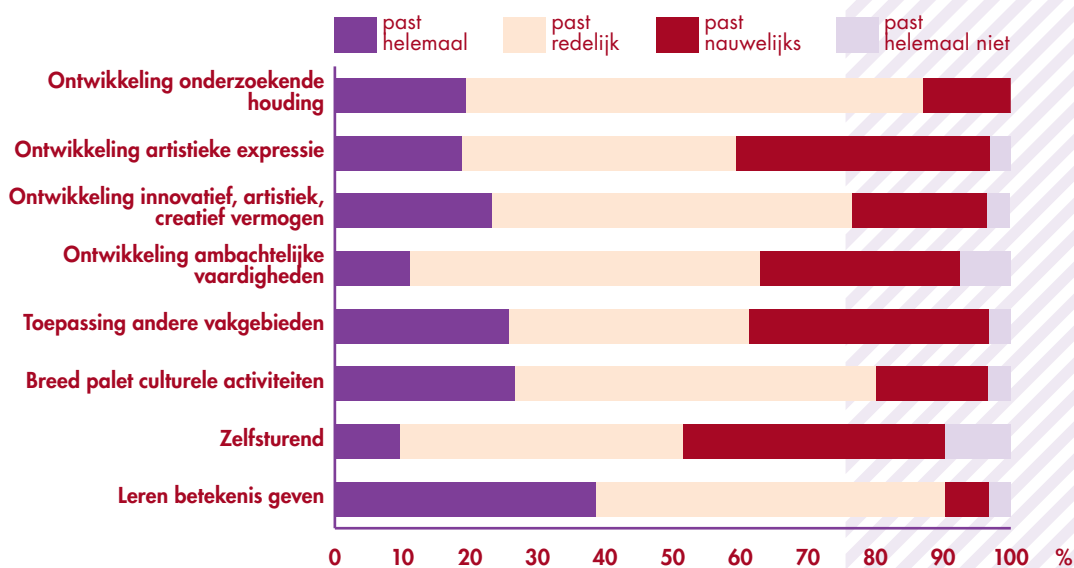

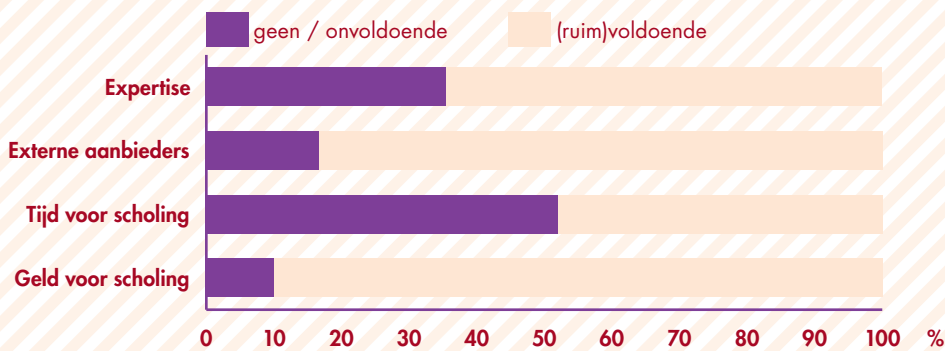
Figuur 8. Structurele inbedding van cultuureducatie

Figuur 9. Samenhang binnen cultuureducatieve vakken

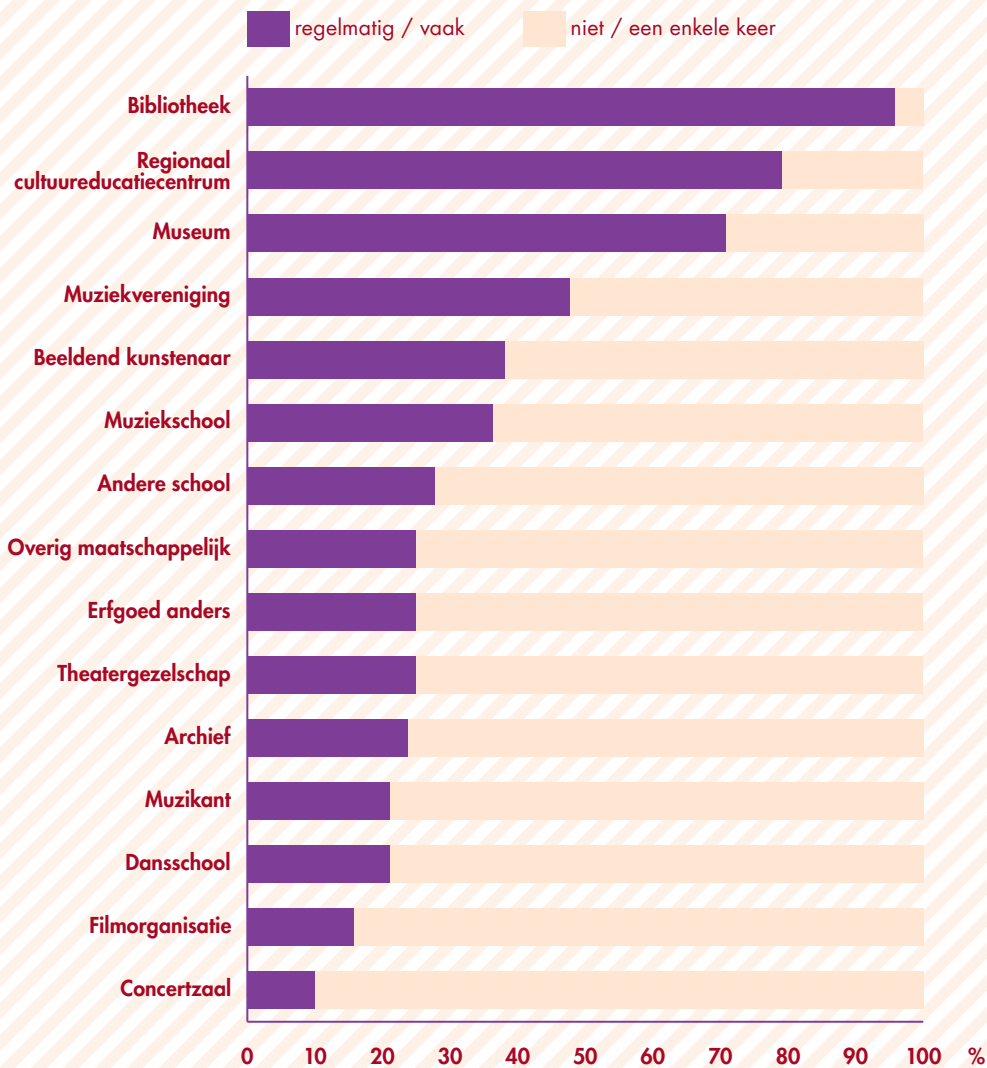
Figuur 10. Ontwikkeling bij leerlingen in relatie tot cultuureducatie

Figuur 11. Beschikbaarheid voorwaarden voor deskundigheidsbevordering

Figuur 12. Samenwerking met cultuurprofessionals in de regio Zeeland

Deskundigheidsbevordering

Voor goede cultuureducatie zijn voldoende goed geschoolde leerkrachten nodig. Bijna de helft van de scholen (48,5%) heeft tussen 2017 en 2020 deelgenomen aan scholing. 18,2% is dat in het volgende schooljaar van plan en 33,3% heeft geen plannen voor scholing.

We hebben de scholen gevraagd of de voorwaarden voor deskundigheidsbevordering (tijd en geld, externe aanbieders en expertise van leerkrachten) aanwezig zijn. Een meerderheid is van mening dat er geen tot onvoldoende tijd voor scholing is. Ruim een derde van alle ondervraagden geeft aan dat de expertise op het gebied van cultuureducatie onder leerkrachten onvoldoende is. Op scholen waar een gecertificeerde icc'er is, ligt dat anders: daar vindt men dat aan deze voorwaarden (ruim) voldoende is voldaan. Wat betreft externe aanbieders en geld voor scholing is het grootste deel van de respondenten van mening dat dit (ruim) voldoende voorhanden is (figuur 11).

Samenwerking

Om cultuureducatie duurzaam in het onderwijs te verankeren, moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Daarbij gaat het om tijd, geld en menskracht. Deze laatste voorwaarde betekent niet alleen voldoende en goed opgeleide (vak)docenten, maar ook samenwerking met andere scholen en cultuurprofessionals (de culturele instellingen en cultuurproducenten). Het onderzoek leert (figuur 12) dat scholen

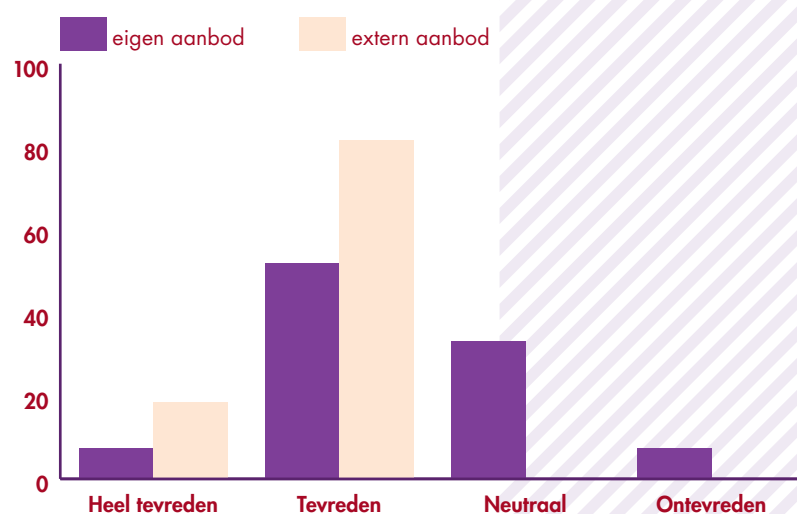
Kunstenaar en kunstvakdocent Jessica van Dierendonck werkt binnen- en buitenschools samen met het onderwijs. Ze geeft kunstlessen in de klas én ontvangt regelmatig leerlingen in haar atelier.

Figuur 13. Waardering eigen en extern aanbod van cultuureducatie

voornamelijk samenwerken met bibliotheken, regionale centra voor cultuureducatie en musea. Ondanks de wens om meer met elkaar te werken, blijft samenwerking met andere scholen achter (72,2% niet/enkele keer).

De scholen hebben een hoge waardering voor het aanbod van de cultuurprofessionals met wie zij samenwerken. Figuur 13 toont hun tevredenheid over het eigen en het externe aanbod.

Aanbevelingen voor 2021-2024

De deelnemende scholen zijn over het algemeen tevreden over de cultuureducatie op hun school. Ze zijn wel kritischer op hun eigen aanbod, dan op het aanbod van externe aanbieders. De respondenten geven aan dat ze meer tijd willen hebben, er meer kennis van zaken moet komen, ze meer met elkaar willen werken dan langs elkaar heen, en er een betere koppeling met andere vakken moet zijn. Dat is een mooie uitdaging voor het volgende deel van het CmK-programma. Vanuit het onderzoek is een aantal aanbevelingen voor Cultuurkwadraat geformuleerd.

Wat meer aandacht heeft:

- het begeleiden van scholen bij de ontwikkeling van een herkenbare visie die zichtbaar is in de onderwijspraktijk;
- het betrekken van de ouders bij het ontwikkelen van zo'n visie om zo het draagvlak ook bij hen nog verder te vergroten.
- andere disciplines dan muziek en beeldende kunst. Denk ook aan erfgoed, nieuwe media en literatuur;
- het ontwikkelen van reflecterend vermogen als culturele competentie;
- het speciaal onderwijs;
- een goede match tussen scholen en cultuurprofessionals;
- het delen van kennis, ervaring en deskundigheid tussen scholen onderling;
- het ontwikkelen van een leerlingenportfolio;
- het samen met scholen kijken naar de tijd die nodig én beschikbaar is voor, en welke de rol de icc'er kan spelen bij het duurzaam verankeren;
- het koppelen van cultuureducatie met methodes voor taal en rekenen.

Creatief onderwijs door Art-Based Learning

Creativiteit is het scheppende principe. Het is daarom van cruciaal belang in opvoeding en onderwijs. Het stelt de mens in staat om zijn eigen werkelijkheid vorm te geven.

Leerkrachten begeleiden het kind of de jongere in zijn ontwikkeling en zijn daarbij in de eerste plaats pedagoog. Een creatief pedagoog doet dat meestal in een vernuftig samenspel, waarbij dan weer het kind aan de bal is en dan weer de leerkracht. Leerkracht zijn betekent dan ook meer dan instrueren, het betekent participeren. De creatieve leerkracht weet daarbij dat het van belang is dat het kind in aanraking komt met nieuwe ideeën. Bronnen die kennis in zich dragen en antwoorden kunnen geven op bewuste of onbewuste vragen. Bronnen ook die met de kracht van beelden de jonge mens meevoeren in een andere wereld. Kunst kan daarbij een belangrijke rol spelen. Ik heb het dan niet over het maken van kunst, maar het gebruiken van kunst. Het 'leren van kunst', als een kennisbron die antwoorden kan geven op vragen die andere informatiebronnen vaak terzijde leggen. Kunst wordt daarmee niet alleen 'mooi' maar ook 'waardevol'.

De vraag die menig leerkracht zich zal stellen is: "Als kunst zo belangrijk is, hoe kan ik het gebruiken in de klas? Hoe kan ik meer muziek laten klinken in het klaslokaal? Hoe kan literatuur onderdeel worden van het dagelijkse onderwijs? Hoe kunnen beelden en schilderijen 'spreken'?" De ervaring van de afgelopen jaren heeft ons geleerd dat kinderen en jongeren behoefte hebben aan kunst. Niet alleen als vak onder de streep, maar als deel van het hele curriculum. Wat daarbij wel van belang is dat ze 'leren' om te gaan met deze vorm van kennis, op een manier die eigen is aan de kunst. De kunsten en de humaniora kennen hun eigen logica. Wie die eenmaal ontdekt, boort een schat aan voor de rest van zijn leven. Een manier van denken, het ontwikkelen van kennis, die niet alleen van belang zal blijken te zijn in het leven van alledag, maar ook bij studie en werk.

Voor deze manier van 'leren van kunst' heb ik vanaf 2012 een methode ontwikkeld die ik heb aangeduid als Art-Based Learning (ABL). Het is een manier van ervaren, van denken en werken, waarbij jonge mensen leren te werken vanuit eigen vragen, in dialoog te gaan met sprekende objecten, te denken in mogelijke werelden, teneinde uiteindelijk een eigen verhaal te vertellen. Inmiddels wordt deze benadering succesvol gebruikt in het po, vo, mbo, hbo en wo, in binnen- en buitenland. Overigens niet alleen in het onderwijs, maar ook in de zorg, in management en coaching. ■

Jeroen Lutters

Jeroen Lutters is onderzoeker, docent en publicist in het hoger onderwijs. Hij is als lector verbonden aan ArtEZ University of the Arts. Jeroen ontwikkelde de theorie van Art-Based Learning en schreef verschillende studies over dit onderwerp. Op 25 februari 2021 was hij de inleidende spreker op de tweede Zeeuwse Inspiratiedag Cultuuronderwijs.

Voor meer info lees:
**Jeroen Lutters – Art-Based Learning.
 Handboek Creatief Opleiden –
 Coutinho, 2020**

Cultuureducatie zorgt voor reflectie en creativiteit

“We leren kinderen op verschillende manieren naar kunst en cultuur kijken en luisteren. Zo kunnen ze hun mening vormen en reflecteren op eigen werk en dat van anderen, zoals kunstenaars”, vertelt Lionel Kole. Lionel gaat in gesprek met Marloes Wondergem over de manier waarop ze cultuureducatie op hun scholen inzetten.

“Bij ons staat het vakoverstijgend en geïntegreerd werken centraal. We werken wereldoriënterend, thematisch. In het totaalonderwijs geven we 's ochtends de basisvakken en werken we in de middag vanuit grote projecten met twee leerjaren tegelijk”, vertelt Lionel. “Door Cultuureducatie met Kwaliteit 2 hebben we meer houvast gekregen. We hebben met een cultuurgroep binnen de school gekeken wat we de kinderen willen meegeven en daarop de professionalisering aangepast. Drie collega's hebben scholing en begeleiding gekregen en we koppelen het culturele aanbod nog beter aan onze projectweken. Dat is mede te danken aan CmK2.”

Structurele borging

Ook bij Marloes op school heeft Cultuureducatie met Kwaliteit 2 kansen geboden. “Als muziekcoördinator vind ik het essentieel dat kinderen met een goede

basis muziekonderwijs de school verlaten. We richten ons nu vooral op muziek, later volgen de andere disciplines, als we meer projectmatig werken. Cultuurkwadraat heeft ons geholpen bij de extra scholing van collega's”, zegt ze. “Met een bijdrage uit het Stimuleringsbudget Verdieping cultuonderwijs konden we het hele team scholen in de methode Eigenwijs Digitaal. Daarnaast mochten collega's nog twee extra domeinen kiezen waarin ze zich wilden laten scholen. Als iedereen structureel muzikales geeft, dan verandert er echt iets. Zowel bij de kinderen als bij de leerkrachten.”

Voor Lionel is die structurele borging van cultuureducatie ook onderdeel van het onderwijs. “De schoolomgeving is veranderd. Zo is er een lokaal omgebouwd tot atelier, waarin kinderen en leerkrachten ineens meer creatief aan de slag zijn”, zegt hij.

→ Lionel Kole → directeur en icc'er bij cbs Acaciahof (Onze Wijs)

→ Marloes Wondergem → vakspecialist muziek en coördinator muziek bij basisschool Tweemaster-Kameleon (Archipel Scholen)

“We hebben ook een theater en een kookeiland. Als ik van tevoren had gezegd tegen mijn collega’s: ‘We gaan het helemaal anders doen’, was het niet zo ver gekomen. Nu is de verandering er en gaan kinderen en leerkrachten anders om met de school. We hebben een doorlopend programma op cultuuronderwijs in de klas en meer verdieping.”

Marloes heeft bewust collega’s betrokken bij de verandering van muziekonderwijs. “Ik heb een werkgroep opgericht waarin drie collega’s meewerken. Elke teamvergadering brachten we iets met muziek in, zoals een energizer. Met de werkgroep heb ik twee methodes gekozen en daarmee mochten de collega’s aan de slag. Hun feedback namen we mee en uiteindelijk is iedereen geschoold in de gekozen methode. Daarnaast betrek ik lokale partijen bij het onderwijs, zoals dansdocent Lisette Jacobs. Zij geeft dansles op school en daardoor is de drempel voor kinderen lager om in hun vrije tijd naar haar dansschool te gaan; ze kennen haar al.

Kunst maakt iets los

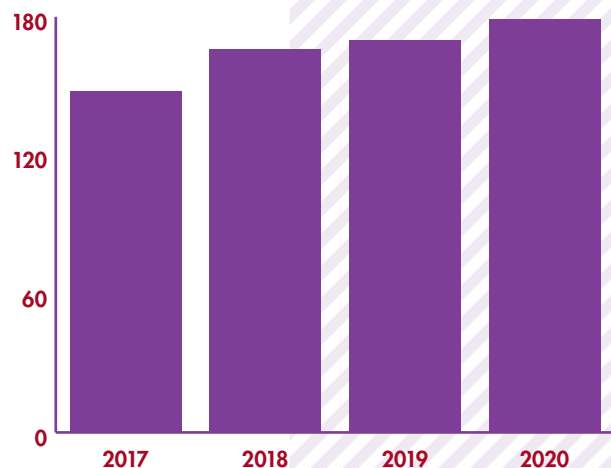
“Als ik de leerlingen bezig zie met hun kunstwerken, zie ik dat ze zich op een andere manier uiten. Ze reflecteren op hun werk en op dat van anderen. Ze presenteren hun kunstwerk in een expositie en dat maakt mij als directeur trots”, vertelt Lionel. Ook Marloes ziet dat kunst iets losmaakt bij kinderen. “Het mooiste voorbeeld zie ik bij de danslessen in groep 6 en 7. Enkele leerlingen zagen op tegen de danslessen en gaven aan te denken dat het stom zou zijn, maar achteraf vonden ze het heel leuk en motiverend. Dat is precies wat we willen bereiken.” ■

“Juf, ik dacht echt dat het stom zou worden, maar het was super leuk!”

leerling groep 7 na afloop van de dansles
Archipelschool De Tweemaster-Kameleon in Oost-Souburg

De groei van het aantal gecertificeerde icc'ers in Zeeland

→ Jessica van Dierendonck → kunstenaar en kunstvakdocent

Creativiteit en onderzoekend leren zijn de basis voor kinderen

“De essentie van kunst en cultuur is dat het over onszelf gaat. Daarom is het belangrijk om er van jongs af aan mee in aanraking te komen”, zegt Jessica van Dierendonck. “Dat sluit aan bij mijn visie”, zegt Karen Kroese. “Het is van belang dat kinderen zich bewust zijn van hun verbinding met heden, verleden en toekomst.” Jessica en Karen over cultuur maken, aanbieden en onderwijzen.

“Wanneer ik leerkrachten op school ondersteun, gaat het uiteindelijk om het kind. Door kunst in te zetten, leren kinderen zichzelf en de wereld om hen heen beter te begrijpen. Dat is essentieel voor de ontwikkeling. Kunst zorgt ervoor dat je als mens groeit. Zolang kinderen creëren, komen ze verder”, vertelt Jessica. “Dat doen wij ook, vanuit een andere hoek”, vertelt Karen. “Onze educatiegidsen zijn getraind in het

leren kijken naar kunst met kinderen. De gidsen stellen open vragen: ‘Wat zie je?’ ‘Wat voel je erbij?’ Er is geen goed of fout. Zolang ze maar verbinding maken met wat ze voelen en hun omgeving.” Jessica: “In essentie doen wij hetzelfde.”

Deskundigheidsbevordering

“Cultuurkwadraat heeft in het kader van CmK2 bij mij vooral een verbindende rol gespeeld”, zegt Jessica. “Wanneer Cultuurkwadraat een behoefte op scholen signaleerde voor deskundigheidsbevordering, dan schakelden ze mij in. En als ik op een school was en zag dat ze vastliepen bij cultuureducatie, bracht ik ze in contact met Cultuurkwadraat. Het werkt twee kanten op.”

→ Karen Kroese → hoofd communicatie en educatie bij het Zeeuws maritiem muZEEum

Karen: "Ik heb daar een mooi voorbeeld van. We zijn via Cultuurkwadraat een jaar verbonden geweest aan de Ravensteinschool in Vlissingen. Daardoor ontdekten we dat we veel duidelijker moeten zijn in wat het museum biedt. We zijn flexibel en doordat we met de school in gesprek raakten, kwam naar voren dat we dat meer mogen laten zien. Het was een openbaring voor beide kanten. Die langdurige verbinding is waardevol."

Trainingen op school

Jessica: "Mooi dat je deze school noemt, dat is de laatste school waar ik ben geweest tijdens CmK2. Ik heb diezelfde ervaring. Ik gaf een training op die school en merkte dat het team behoefte had aan een aangepast aanbod. Daar zijn we mee aan de slag gegaan."

"Daarnaast heb ik de afgelopen jaren regelmatig teamtrainingen gegeven op scholen. Daarbij werken we bijvoorbeeld aan de doorgaande leerlijn beeldend van groep 1 tot en met 8. Ik geef ook trainingsmiddagen 'Kunst kijken' en co-teaching. Bij co-teaching geef ik de leerkracht eerst les. Daarna laat ik hem de leerlingen lesgeven met die nieuwe inzichten. Hij ziet zijn leerlingen op een andere manier, omdat hij zelf heeft ervaren hoe het is om les te krijgen", vertelt Jessica.

Kijken kun je leren

"Voor onze educatiegidsen is 'Kijken kun je leren'* van waarde geweest. Ze hebben de training – gebaseerd op de educatieve methodiek Enquiry Based Learning (EBL) – allemaal gevolgd. Daardoor is rondleiden meer begeleiden geworden. Daarnaast hebben ze met pabo-studenten in het museum rondgelopen en hen met de EBL-methode naar kunst laten kijken", zegt Karen. "Het mooie van de methode is dat die bij andere vakken ook inzetbaar is", aldus Jessica. "Ik laat leerkrachten het zelf ervaren en daarna merken ze dat je de methode ook bij natuuronderwijs kunt gebruiken. Het is vakoverstijgend en draagt bij aan hun onderwijs. Het ontzorgt en maakt lesgeven makkelijker, in plaats van dat het éxtra is."

Effect van cultuureducatie

"Ik vind het mooi om te zien hoe kinderen groeien door het creatieve proces. De verwondering als ze een schilderij hebben gezien of zelf iets maken, is waardevol. Ze bevragen elkaar en dat onderzoekend leren is belangrijk. Dat is de basis die je nodig hebt als mens", zegt Jessica. "Het effect van kunst werd mij duidelijk, toen er een kleuterklas kwam aan het begin van het traject", zegt Karen. "Een jongetje ging voor een schilderij zitten en zijn mond viel open. Hij zei een kwartier lang niks. Daar krijg ik tranen van in mijn ogen." ■

**'Kijken kun je leren' is tijdens CmK2 in co-creatie met het onderwijs gemaakt door Ollo Feenstra, in opdracht van Cultuurkwadraat.*

Cultuureducatie verbindt regio's in Zeeland

“Zeeland is een provincie met veel betrokkenheid en aanbod op het gebied van cultuur. Het is fijn dat de regionale slagkracht is vergroot met Cultuureducatie met Kwaliteit 2”, vertelt Peter Heijkoop. Samen met Ciska Cornelis gaat hij in gesprek over de verbinding die cultuureducatie in Zeeland brengt.

“Vanuit de Provincie is het van belang dat alle kinderen in Zeeland in aanraking komen met cultuur. Daarin werken we met regionale kunstencentra samen. Dan hoeft niet iedereen het wiel opnieuw uit te vinden, maar delen we de kennis”, vertelt Peter. “Door Cultuureducatie met Kwaliteit 2 is het makkelijker afstemmen op de inhoud van cultuureducatie en de financiële stromen. Dat zorgt voor een duur-

zame relatie tussen scholen, gemeenten en de Provincie.”

Deskundigheidsbevordering

Ook Ciska vindt de samenwerking van belang. Als beleidsadviseur houdt ze zich bezig met zeven gemeenten in de Oosterschelderegio, zodat die op één lijn zitten bij onder meer cultuureducatie.

→ Peter Heijkoop → beleidsmedewerker cultuur bij Provincie Zeeland

“Ik zie dat scholen meer kunde en kwaliteit krijgen, door de deskundigheidsbevordering binnen CmK2. Leerkrachten krijgen ondersteuning en de doorgaande leerlijn van groep 1 tot en met 8 is belangrijker geworden. Dat is de meerwaarde van de regeling: als je leerkrachten ondersteunt, krijgen leerlingen nog betere cultuureducatie.”

Cultuurkwadraat verbindt

“CmK2 verbindt onderwijs en cultuur en daarin hebben we een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Vanuit de Provincie denken we mee in de infrastructuur en Cultuurkwadraat is onze sparringpartner in de ontwikkeling door heel Zeeland. Ze geven ons veel inhoudelijke voeding”, vertelt Peter. “KCE Oosterschelderegio legt bij ons de verbinding in de regio tussen scholen en aanbieders van cultuur”, zegt Ciska. “Verdieping en meer verbinding hierop vindt plaats vanuit Cultuureducatie met Kwaliteit.”

Borging in het curriculum

Peter voegt toe: “Via CmK stimuleren we, maar het is uiteindelijk aan de scholen om de ontwikkeling door te zetten en in te voeren in hun curriculum. Sommige scholen zijn al ver daarin, die hebben gedreven icc’ers en een inhoudelijk betrokken directeur. Met CmK3 kunnen we doorpakken en daarna moet het in het onderwijsbeleid geïntegreerd worden.”

“Het is goed voor de ontwikkeling van de regio’s dat het Rijk het belang ziet van cultuureducatie in onze provincie. We zetten essentiële stappen en bij sommige scholen zie je de borging al. Bij Primas-scholengroep lééft de bovenscholse directeur voor cultuur. Die scholengroep is een mooi voorbeeld van hoe je incidentele regelingen in kunt zetten om cultuureducatie duurzaam te borgen in je curriculum. Ze hebben sommige leerkrachten een vakdocentopleiding aangeboden en nu hebben ze hun eigen vakdocenten. Een ander mooi voorbeeld is de Prins Willem van Oranje School in Terneuzen die een ambitieus programma op de discipline muziek ontwikkelt en deze wilt verduurzamen via CmK.”

Effect van cultuureducatie

Ciska zegt: “Cultuureducatie is meer dan alleen een lesje geven, deskundigheidsbevordering doet echt iets bij scholen. Het zorgt voor een plan met een opbouwend cultuurprogramma. Cultuur vormt je en maakt je leven mooier.” Voor Peter is de meerwaarde van cultuur op school zichtbaar. “Ik heb sinds anderhalf jaar deze functie, dus ik stapte middenin de regeling in. Daarom wilde ik cultuureducatie in de praktijk zien. Op mijn eerste werkdag ging ik naar een muzieklles op school en zag hoe dat contact met kunst jongeren versterkt. Maatwerk staat bij CmK voorop: scholen kunnen verschillende disciplines afnemen en voor bijvoorbeeld reformatorische scholen zijn er programma’s beschikbaar die passen binnen hun visie.”

De Cultuurbus

Provincie Zeeland investeert niet alleen in cultuur met Cultuureducatie met Kwaliteit, maar ook met De Cultuurbus. “Vaak is het regelen van vervoer een drempel voor scholen om naar een culturele voorziening te gaan. De afstanden binnen Zeeland zijn groot en daarom is De Cultuurbus er”, vertelt Peter. “De bus maakt het laagdrempeliger om naar een andere regio te gaan en de kinderen vinden het waanzinnig leuk.”

Op weg naar CmK3

“CmK 2 zorgt ervoor dat scholen meer verdieping krijgen in hun cultuureducatie”, zegt Peter. Ciska vult aan: “Ik hoop dat cultuuronderwijs nog meer geborgd wordt in het curriculum en dat scholen makkelijker keuzes maken voor hun team en kinderen. We hebben allemaal hetzelfde belang: zorgen dat kinderen zo goed mogelijk cultuuronderwijs krijgen. Op die basis bouwen we verder in CmK3. Op weg naar nog meer cultuureducatie in Zeeland.” ■

→ Ciska Cornelis → beleidsadviseur bij Samenwerkingsverband Welzijnzorg Oosterschelderegio (SWVO)

Bouwen aan het Zeeuwse atelier voor de verwondering

Inspirerend cultuuronderwijs voor alle Zeeuwse leerlingen. Dat is waar Cultuurkwadraat ook de komende vier jaar het onderwijs en culturele veld bij gaat ondersteunen. Dankzij de derde periode Cultuureducatie met Kwaliteit zijn er voor scholen en kinderopvang, culturele instellingen en makers in Zeeland diverse manieren om via kunst en cultuur een belangrijke bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van kinderen en jongeren.

Vorig jaar ontwikkelden Cultuurkwadraat en de regionale centra voor cultuureducatie, samen met het onderwijs en culturele sector, het vierjarige programma *Bouwen aan het Zeeuwse atelier voor de verwondering*. Met de breed gedragen aanpak

kan iedereen die zich inzet voor leerlingen, zich (verder) ontwikkelen als professional in cultuureducatie.

Zeeuwse atelier voor de verwondering

In de nieuwe periode Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) wordt aansluiting gezocht met het leergebied Kunst & Cultuur, zoals dit binnen curriculum.nu wordt ontwikkeld. De nieuwe regeling is in eerste instantie gericht op het primair onderwijs, maar biedt ook ruimte voor het voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en het speciaal onderwijs. In Zeeland hebben we gebruikt gemaakt van die ruimte en een breed programma met diverse participatiemogelijkheden samengesteld. Het Zeeuwse atelier voor de verwondering is laagdrempelig en flexibel, zodat iedereen kan instappen of doorpakken.

Wat gaan we doen?

Inspiratie en kennisdeling

- We organiseren de komende vier jaar regelmatig Zeeland-brede inspiratiebijeenkomsten voor iedereen die is geïnteresseerd in eigentijdse en betekenisvolle cultuureducatie.
- We delen online inspiratie. Onze digitale etalage Cultuureducatie in Zeeland vullen we continu aan met goede, inspirerende voorbeelden van leerlingactiviteiten en praktijkgerichte scholing.

De komende vier jaar werken we in Zeeland aan:

- het inzetten van 21ste eeuwse vaardigheden in het onderwijs
- het vergroten van de deskundigheid en het enthousiasmeren van iedereen die cultuuronderwijs verzorgt en gaat verzorgen
- de overgang naar het nieuwe onderwijscurriculum
- kansengelijkheid
- meer samenwerking tussen scholen en hun culturele omgeving
- aansluiting van primair met voortgezet onderwijs
- verbinding tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie
- versterking van de cultuureducatie-infrastructuur

- We ontwikkelen samen met provinciale en regionale partners een provinciale kenniskring.
- Samen met HZ University of Applied Sciences organiseren we ook in de derde CmK-periode professionele leergemeenschappen (PLG's), voor onderwijs- en cultuurprofessionals.

Adviestrajecten voor onderwijs en kinderopvang

- We bieden scholen en kinderopvang die stappen willen zetten met hun cultuuronderwijs lokale advisering, coaching en/of andere ondersteuning door adviseurs van KCE Oosterschelderegio, Kunsteducatie Walcheren, Cultuureducatie Zeeuws-Vlaanderen en Toonbeeld.
- Voor scholen die aan de slag willen met onderzoekend en ontwerpend leren, starten we de C² ontwikkelateliers. In co-creatie met cultuurprofessionals maken leerkrachten en docenten innovatieve vormen van educatie op het snijvlak van kunst, wetenschap en techniek.
- Voor scholen met een eigen ontwikkelvraag ontwikkelen we een maatwerkprogramma dat kan worden uitgewerkt en uitgevoerd in samenwerking met de culturele omgeving.

Deskundigheidsbevordering

Voor goede cultuureducatie zijn voldoende goed geschoolde leerkrachten, docenten en pedagogische medewerkers nodig. Ook educatieve medewerkers van culturele instellingen en zelfstandige cultuurpro-

fessionals die actief zijn in de cultuureducatie moeten beschikken over voldoende basiskennis. In Zeeland zetten we daarom stevig in op deskundigheidsbevordering van al deze professionals.

Met HZ University of Applied Sciences spreken we over een leergang voor cultuurprofessionals – de C² Academie – en over meer aandacht voor cultuuronderwijs op de pabo. ■

Het Zeeuwse atelier voor de verwondering is speciaal voor:

- ☑ teams van basis- en middelbare scholen, speciaal onderwijs, mbo en hbo
- ☑ medewerkers in de kinderdagopvang
- ☑ educatoren van culturele instellingen en zelfstandige cultuurmakers

die willen:

- ☑ ontwikkelen
- ☑ leren
- ☑ samenwerken

op een manier die past bij de eigen:

- ☑ visie en ambities
- ☑ kennis en vaardigheden
- ☑ mogelijkheden in beschikbare tijd en menskracht

→ Aart van Stiphout → adviseur cultuureducatie bij KCE Oosterschelderegio en Cultuurkwadraat

Elke school heeft een gymlokaal, maar waarom geen atelier?

“Het CmK-programma voor de komende vier jaar is organisch en in co-creatie met scholen en het culturele veld tot stand gekomen”, vertelt Tessa Sonnemans. “Het biedt daardoor maatwerk”, vult Aart van Stiphout aan. De adviseurs cultuureducatie zijn enthousiast over de betrokkenheid, het draagvlak en de bereidheid van onderwijs- en cultuurprofessionals om samen te werken voor betere cultuureducatie.

“Voor het ontwikkelen van een nieuw plan voor Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) zijn we begonnen met ophalen van de behoeften van scholen”, vertelt Tessa. “Die zijn heel divers”, zegt Aart. “Elke school heeft eigen wensen en andere dingen nodig.” Tessa: “Met de input van de scholen organiseerden we vervolgens bijeenkomsten voor het culturele veld. Er kwamen bekende en ook onbekende makers en instellingen, die allemaal openstaan om samen te werken met en voor scholen. Er werden veel ideeën geopend, zoals ‘waarom naast een gymlokaal ook geen atelier op elke school.’”

Maatwerk, maatwerk, maatwerk

‘Bouwen aan het Zeeuws atelier voor de verwondering’ biedt maatwerk. Voor het onderwijs én voor de regionale centra voor cultuureducatie, die de scholen ook de komende vier jaar weer begeleiden en coachen. Aart: “Het plan zit goed in elkaar, met duidelijke afspraken over de provinciale opdracht van

Cultuurkwadraat en de regionale taken van de centra. Door de flexibele opbouw van het plan kunnen wij elke school op maat begeleiden.” Tessa gaat door: “De verschillende programmalijnen en bouwstenen in het plan zijn zo samengesteld dat de scholen en de centra ook zelf het gewenste tempo kunnen bepalen”.

De kracht van samenwerking

Aart: “Ik zie Cultuurkwadraat als een belangrijke speler voor alles wat op provinciaal niveau georganiseerd en ingericht wordt. Wij leveren daar vanuit de centra, door onze kennis van de regio en de ambities van de scholen, een bijdrage aan. Zo kunnen we er samen voor zorgen dat de provinciale aanpak van cultuureducatie een goede mix is voor alle regio’s.”

→ Tessa Sonnemans → adviseur cultuureducatie bij Kunsteducatie Walcheren en Cultuurkwadraat

“Binnen onze samenwerking kunnen we goed kennis en kunde uitwisselen”, zegt Tessa. “Iedereen brengt zijn eigen specialiteiten in. Vanuit de centra hebben we ook goed zicht op de cultuurprofessionals in de eigen regio. In Zeeland, een provincie met nog geen 400.000 inwoners, hebben we een sterk cultureel veld met kleine instellingen en zzp’ers. Als we de krachten bundelen, kunnen we alle scholen goed bedienen.”

Wat ging goed, wat kan beter

“Bij het opstellen van het nieuwe programma hebben we kritisch gekeken naar de afgelopen jaren”, zegt Tessa. “We kwamen tot de conclusie dat we De Cultuur Loper anders moeten gaan inzetten.” Aart: “Het is een behoorlijk zwaar instrument”. “Zeker voor kleine scholen”, vult Tessa aan. “Daarom kijken we welke stappen uit het traject passend zijn voor een school.” “Zoals het ambitiegesprek, een goed uitgedacht onderdeel, dat goed werkt”, aldus Aart. Tessa: “Highlights zijn de vele scholen die de afgelopen vier jaar hebben meegedaan aan CmK en de vergrote betrokkenheid van het culturele veld.”

Anders leren kijken

Aart: “Goed cultuuronderwijs gaat over anders leren kijken, jezelf verwonderen en ontdekken dat het ook anders kan”. Tessa: “Vanuit verwondering word je geraakt en kan er iets nieuws groeien en bloeien.

Dat zie je ook in de competenties die je door wilt ontwikkelen bij de kinderen. Ze durven zich te uiten, te presenteren en kunnen dingen betekenis geven. Het komt allemaal samen in het Zeeuwse atelier voor de verwondering. “Ik was laatst zelf verwonderd toen Tessa en ik een masterclass cultuureducatie op de pabo gaven”, vertelt Aart. “Door ze te verbazen met een persoonlijk verhaal, begonnen al de derdejaars studenten hun eigen verhaal op te schrijven. Door de verwondering gingen ze ‘aan’. En dat is wat wij willen bereiken.”

Dit gunnen wij de leerkracht

“Ik gun alle leerkrachten heel veel mooie momenten met hun leerlingen.” Tessa gaat door: “Ik hoop dat zij zich prettig voelen om met creatieve vakken aan de slag te gaan. En mocht dat niet lukken, dat ze dan de weg naar ons weten te vinden zodat wij iemand voor hen kunnen inschakelen.” Aart: “Ik wens iedere leerkracht meer zelfvertrouwen toe in het vormgeven van cultuureducatie. Het zou ook mooi zijn als het de scholen lukt cultuureducatie te verbinden met andere vakken. Zodat kunst en cultuur een rol krijgen in het leren als geheel.” “De culturele competenties zijn belangrijk in elk schoolvak en in elk beroep”, aldus Tessa. “Creatief en oplossingsgericht kunnen denken, heb je nodig in de 21ste eeuw en zeker ook minimaal in de 22ste eeuw.” ■

Goed cultuuronderwijs maak je samen

Kunst en cultuur zijn onmisbaar in onze samenleving. Ze geven betekenis aan het leven, kunnen grenzen slechten en verbeeldingskracht vergroten. Het onderwijs is dé plek waar alle kinderen kennis kunnen maken met kunst en cultuur. Daarom heeft Cultuurkwadraat tot doel betekenisvolle cultuureducatie in te bedden in zowel het beleid als in de dagelijkse praktijk van scholen in Zeeland. Samenwerking is de weg om dit doel te bereiken.

Cultuurkwadraat is het Zeeuwse kennisplatform voor cultuureducatie. Samen met onze partners maken wij ons op verschillende manieren sterk voor een blijvend bloeiende cultuureducatiepraktijk in en rondom het Zeeuwse onderwijs.

Onze uitvoeringspartners

Een helder gepositioneerd aanspreekpunt voor cultuureducatie ten behoeve van de hele provincie, dat was de wens van het primair onderwijs in Zeeland. Daarop werd in april 2017 Stichting Cultuurkwadraat op verzoek van Provincie Zeeland opgericht, met de cultuureducatiecentra Kunsteducatie Walcheren (KEW) en Kunst- en Cultuureducatie Oosterschelde-regio (KCE) als uitvoeringspartners. De hoofdtaak in de begin jaren was het uitvoeren van de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit 2 (CmK2). Vanaf 2021 hebben ook Cultuureducatie Zeeuws-Vlaanderen en Toonbeeld zich aangesloten als uitvoeringspartner.

Onze samenwerkingspartners

Voor de uitvoering van CmK2 kon Cultuurkwadraat een aantal mooie samenwerkingen starten. Zoals die met HZ University of Applied Sciences op het gebied van de scholing van (toekomstige) leerkrachten. En met Stichting Kinderkunstweek, een partnership om Zeeland-breed nog meer scholen te bereiken. Ook met Erfgoed Zeeland werd goede samenwerking opgebouwd, onder meer ten behoeve van het project Reizen in de Tijd door Zeeland, waarbij zich recent ook Bevrijdingsmuseum Zeeland, Industrieel Museum Zeeland, Watersnoodmuseum, Zeeuws Museum en Zeeuws maritiem muZEEum aansloten.

Beleid vormgeven én uitvoeren

Cultuurkwadraat is de sparringpartner voor de Provincie Zeeland waar het gaat om cultuureducatie. We dragen informatie aan en doen suggesties voor beleidsontwikkeling. En we voeren beleid uit. Behalve voor CmK2 en de komende vier jaar CmK3, zijn wij door de Provincie verantwoordelijk gesteld voor de uitvoering van De Culturbus, de Proeftuin Muziek-educatie en Reizen in de Tijd door Zeeland.

Onlangs hebben tien scholen vernomen dat hun plan voor een ontwikkeltraject binnen de Proeftuin Muziekeducatie is goedgekeurd: Vrije School Zeeland, Ichtusschool, Het Vlot, Prins Willem van Oranjeschool, Primas Scholengroep, Oleanderhof, Tweemaster-Kameleon, Jan Wouter van den Doelschool, Herman Faulkiusschool en Petrus Immensschool bijten de spits af!

De Cultuurbus

Vanaf schooljaar 2019–2020 hebben scholen de mogelijkheid voor gratis busvervoer naar culturele instellingen in Zeeland. Cultuurkwadraat heeft als uitvoerder van de regeling Busvervoer cultuurbezoek De Cultuurbus gelanceerd. De Cultuurbus is er voor basisscholen, de onderbouw van het voorgezet onderwijs en voor het vmbo. De scholen die een cultuurexcursie buiten Zeeland willen ondernemen, krijgen korting op busvervoer.

Proeftuin Muziekeducatie

Eind 2019 kreeg Zeeland een 'proeftuin' toegewezen door het ministerie van OCW om de ingezette ontwikkeling in muziekonderwijs verder vorm te geven. Scholen hebben door de Proeftuin de kans hun leerlingen kennis te laten maken met nieuwe vormen

van muziekonderwijs en hun leerkrachten hiervoor te laten trainen. De Proeftuin is vanaf 2022 onderdeel van het Zeeuwse atelier voor de verwondering, Cultuurkwadraat coördineert de Proeftuin.

Reizen in de Tijd door Zeeland

De komende drie jaar wordt in Zeeland gewerkt aan een nieuwe doorlopende leerlijn erfoededucatie, in co-creatie tussen scholen en musea. Cultuurkwadraat is penvoerder van dit project dat ervoor gaat zorgen dat leerlingen door de schooljaren heen een reis door de tijd in hun eigen omgeving, dicht bij huis of iets verder weg in Zeeland maken. De leerlijn verbindt scholen en erfoedlocaties door elf thema's, die passen bij elk type basisonderwijs. ■

Meer informatie

Meer informatie over het Zeeuwse atelier voor de verwondering, de inspiratie-etage en de andere diensten van Cultuurkwadraat zijn te vinden op de website.

cultuurkwadraat.nl/cultuureducatie/zeeuwse-atelier-voor-de-verwondering

cultuurkwadraat.nl/cultuureducatie/cultuureducatie-in-zeeland

cultuurkwadraat.nl/cultuureducatie/deskundigheidsbevordering

cultuurkwadraat.nl/cultuurbus

cultuurkwadraat.nl/proeftuin-muziekeducatie-zeeland

decultuurloperzeeland.nl/traject

Goede cultuureducatie maak je samen

Cultuurkwadraat maakt zich sterk voor een blijvend bloeiende cultuureducatiepraktijk
in en rondom het Zeeuwse onderwijs.

www.cultuurkwadraat.nl

Volg ons op